

Waardenkader kinderopvang

De belofte van de kinderopvang

Preambule

Waarden

December 2022

Preambule

Inleiding

Voor u ligt een waardenkader voor de kinderopvang. KINDwijzer en KIK¹ hebben eind 2020 een gezamenlijke visie² op de kinderopvang geformuleerd, gebaseerd op het manifest *Veranker de unieke expertise van de kinderopvang*.³

Maar welke belofte doen we ouders en kinderen nu precies? Wat kan en mag de maatschappij van de kinderopvang verwachten? Relevante vragen, zeker nu het coalitieakkoord *Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst* kinderopvang straks nagenoeg gratis maakt voor kinderen van werkende ouders. De verwachting is dat dit op een later moment voor alle kinderen zal gelden. Een waardenkader kan antwoord geven op bovenstaande vragen. Daarnaast pleit ook de wetenschap voor een waardenkader.⁴

‘Welke belofte doen we ouders en kinderen precies?’

Ontwikkelingen in Nederland

Met de meeste Nederlanders gaat het goed. Technologische innovaties, globalisering en demografische ontwikkelingen brengen Nederland veel.⁵

Er zijn echter ook ontwikkelingen die een fundamentele bezinning noodzakelijk maken, zoals klimaatverandering, de stikstofcrisis etc. De maatschappij van nu wordt tevens getekend door de oorlog in de Oekraïne, waarvan de gevolgen niet te overzien zijn. Tevens is er sprake van toenemende sociaaleconomische verschillen, de kansengelijkheid groeit en is vergroot door corona en de huidige energiecrisis. En dat alles in een gefragmenteerde samenleving, waarin individualisering en gerichtheid op prestatie en succes een belangrijke rol spelen, de polarisatie toeneemt, de dynamiek van sociale media groot is, het vertrouwen in de politiek afneemt en het debat verhardt. Ontwikkelingen volgen elkaar in rap tempo op. Er zijn grote transities op komst die veel vragen van ons aanpassingsvermogen, maar met name van dat van onze kinderen. De maatschappij zal kinderen moeten voorbereiden op die ongewisse toekomst en tegelijkertijd in het hier en nu veranderingen bewerkstelligen die ten goede komen aan hun toekomst en die van de volgende generaties.⁶ Daar gaat dit waardenkader over. Waar bereiden we de kinderen op voor, welke rol neemt de kinderopvang daarbij in en waar kan de maatschappij de kinderopvang op aanspreken.

De samenleving vraagt om vaardigheden op een breed terrein: schoolse vaardigheden, vaardigheden om te blijven leren en ontwikkelen, vaardigheden om gedrag te reguleren en verstandige beslissingen te nemen, vermogen tot communiceren en samenwerken, meertaligheid, creativiteit en flexibiliteit.⁷ Tegelijkertijd staat de kwaliteit van het onderwijs onder druk, het lerarentekort eist zijn tol. Jeugdzorg en -hulp kampen met grote problemen, waardoor kinderen niet de zorg krijgen die ze nodig hebben. Samenwerking tussen sectoren onderwijs, kinderopvang,

jeugd(gezondheids)zorg, jeugdhulp, sport, cultuur welzijn etc. lijkt meer dan ooit nodig te zijn. Kinderopvang heeft een belangrijke rol in de zorg voor en de ontwikkeling van onze kinderen. Een rol die de kinderopvang graag oppakt.

Ontwikkelingen in het denken

We zien dan ook veel beweging in het denken over kinderopvang. De kinderopvangtoeslagaffaire heeft een enorme impact gehad op ouders en kinderen en heeft tevens het denken over het kinderopvangstelsel beïnvloed. De personele tekorten in allerlei sectoren onderstrepen het belang van kinderopvang als arbeidsmarktinstrument. Kinderopvang wordt gelukkig ook meer en meer gezien als goed voor de ontwikkeling van kinderen; kinderopvang krijgt vaker een rol in het vergroten van de kansengelijkheid, niet alleen voor kinderen van 0-4 jaar maar ook voor kinderen van 4-13 jaar in de buitenschoolse opvang.

BK, BMK en BOinK onderscheiden in het manifest *Veranker de unieke expertise van de kinderopvang* drie pijlers: de spelenderwijze ontwikkeling van het jonge kind (0-6-jaar); de brede talentontwikkeling van het oudere kind (6-12 jaar) en de ondersteuning van en dienstverlening aan ouders. De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang is, ook in internationaal perspectief, goed.⁸ Veel studies onderschrijven de noodzaak van kinderopvang voor alle kinderen, zie bijvoorbeeld het SER-advies *Een kansrijke start voor alle kinderen* (2021), waarin werkgevers, werknemers en kroonleden (unaniem) pleiten voor inclusieve en toegankelijke voorzieningen voor kinderen van 0-13 jaar. Het regeerakkoord zet goede eerste stappen door kinderopvang (nagenoeg) gratis te maken voor kinderen van werkende ouders. De volgende stap is het toegankelijk maken van kinderopvang voor alle kinderen.

Preambule

Waardenkader

Een waardenkader brengt meerdere typen belangen zorgvuldig in balans: de belangen van het kind, de belangen van de ouders en de belangen van de samenleving.⁹

Wij noemen die belangen hier rechten, omdat dat woord de lading van een belofte van de kinderopvang beter dekt.

Rechten van het kind

Internationale verdragen over universele kinderrechten¹⁰ gaan uit van het recht van kinderen op een brede ontwikkeling van hun potentieel, ze benadrukken de eigen actieve rol van kinderen in hun ontwikkeling en definiëren kinderen als leden van de gemeenschap met recht op zeggenschap over hun omgeving. We sluiten hierbij aan bij de dissertatie *Children's rights and citizenship*¹¹ waarin Christel Eijkholt stelt: "Toepassing van een kinderrechtenperspectief in het kader van kindcentra (is) altijd driedelig: het gaat om zowel het recht op *toegang* tot kindvoorzieningen, de waarborging van rechten *binnen* die voorzieningen, als de verwezenlijking en verduurzaming van rechten *via* die voorzieningen, door wat deze voorzieningen bijdragen aan de ontwikkeling en vorming van kinderen en aan hun kansen in de samenleving." Eijkholt geeft aan dat er twee beelden van kinderen bestaan. Het beeld van het kind "als behoeftig, nog niet competent en in-wording als burger (*becoming*)" en het beeld van het kind "als competente burger (*being*) met behoeften maar ook met rechten, belangen, ervaringen, ideeën en toenemende competenties." Het toepassen van het driedelige perspectief maakt dat de verschillen tussen beide kindbeelden overbrugd kunnen worden: "door kinderen als burgers te behandelen en een balans te zoeken tussen bescherming en participatie, is burgerschap tegelijkertijd praktijk (*being*) en doel (*becoming*)". Dit waardenkader gaat uit van het driedelige perspectief en van het gecombineerde kindbeeld.

Rechten van ouders

Ouders hebben recht op ondersteuning bij het combineren van hun studie of werk met de opvoeding van hun kinderen. Kinderopvang is en blijft belangrijk als arbeidsmarktinstrument. Ouders hebben ook baat bij ondersteuning in de opvoeding, immers: 'it takes a village to raise a child'. De kinderopvang is een deel van die 'village' waar ouders terecht kunnen en waar ze op kunnen bouwen. Ouders moeten er dan op kunnen vertrouwen dat de opvoeding, ontwikkeling en (normatieve, religieuze, levensbeschouwelijke) socialisatie van hun kinderen in de kinderopvang in goede handen zijn.

Rechten van de maatschappij

Investeren in kinderen is investeren in de maatschappij van de toekomst. Het is ook investeren in de maatschappij van nu, in sociale cohesie en in verbinding tussen bevolkingsgroepen. De kansenongelijkheid is, meer dan in het verleden, gebaseerd op ongelijkheid tussen maatschappelijke

'Ouders hebben baat bij ondersteuning'

groepen in verworven kennis, vaardigheden en attitudes. Een inclusieve samenleving met gelijke kansen vraagt om mogelijkheden om ongelijkheid in de leefsituatie van kinderen te compenseren. De maatschappij van nu heeft kinderopvang nodig, zodat ouders kunnen werken, de maatschappij doorgang kan vinden én zodat ouders en kinderen zich welbevinden. De maatschappij van later heeft ook nu kinderopvang nodig: de vaardige en (veer)krachtige burgers van de toekomst groeien nu op en moeten we nu toerusten voor later.

Waarden

Nastrevenswaardig

Een waarde is iets wat een persoon of samenleving nastrevenswaardig vindt. Het woord 'waarde' wordt vaak samen met het woord norm gebruikt. Toch hebben deze twee woorden een heel andere betekenis: normen zijn richtlijnen in een samenleving, terwijl waarden gaan over datgene wat wenselijk is. Waarden zijn meestal collectief van aard, want de samenleving heeft vaak dezelfde waarden. Maar ieder mens kan een waarde op zijn of haar eigen manier beleven en er invulling aan geven.¹²

Dit waardenkader omschrijft en verdiept de waarden die voor de kinderopvang (moeten gaan) gelden. Bij de ontwikkeling van het waardenkader zoeken we aansluiting bij kind- en jeugdvoorzieningen in bredere zin. De waarden, zoals die in het kader uitgewerkt worden, vloeien voort uit de ontwikkelingen, zoals geschetst in de preambule. De kinderopvangorganisaties kunnen vervolgens de waarden in hun pedagogisch beleid zelf (binnen hun eigen context) uitwerken naar benodigde kennis en vaardigheden. Zij maken de belofte van de kinderopvang in de praktijk waar.¹³

De pedagogiek in de kinderopvang is inmiddels sterk ontwikkeld. We kennen de vier opvoedingsdoelen van Riksen-Walraven, zoals die zijn opgenomen in de Wet kinderopvang: het bieden van een gevoel van veiligheid, het bevorderen van persoonlijke competentie, het bevorderen van sociale competentie en socialisatie. Deze doelen zijn gericht op "het bevorderen van de ontwikkeling van kinderen, op een viertal gebieden, waarvan wordt verondersteld dat ze bijdragen aan het welbevinden van de kinderen hier en nu en aan hun ontwikkeling en functioneren op de langere termijn."¹⁴ Een ontwikkelingspsychologische insteek. De waarden sluiten hierbij aan én verbreden deze insteek naar het bredere belang van kinderen, ouders en de maatschappij. De waarden geven als het ware inhoud aan een samenlevingspedagogiek, waar emeritus-hoogleraar Micha de Winter voor pleit.¹⁵ Daarnaast gelden de geformuleerde waarden uiteraard ook voor de medewerkers.

Waarden van de kinderopvang

De in de preambule geschetste ontwikkelingen en de rechten van kinderen, ouders en maatschappij leiden tot zes waarden.

- Waarde 1 Optimale ontwikkelingskansen kinderen
- Waarde 2 Inclusie en diversiteit
- Waarde 3 Actieve rol kinderen
- Waarde 4 De kracht van samen
- Waarde 5 Voor en met ouders
- Waarde 6 Kinderopvang actief in verbinding

Waarde 1

Optimale ontwikkelingskansen kinderen

De samenleving vraagt om vaardigheden op een breed terrein, zoals omschreven in de preambule. De kinderopvang is een vertrouwde plek waar kinderen zich deze vaardigheden eigen kunnen maken en zo een vaardig en (veer)krachtig mens worden, passend bij dat wat de toekomst van hen vergt.

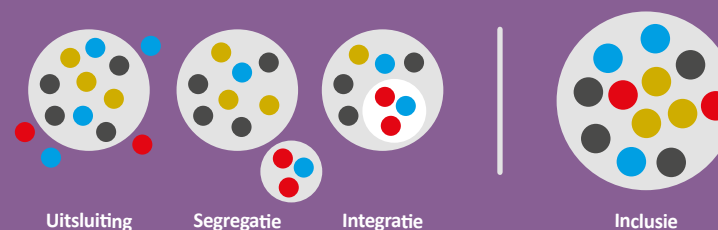
De kwaliteit van de kinderopvang moet voor alle kinderen van nul tot dertien jaar op een zodanig hoog niveau zijn dat kinderen in de kinderopvang welbevinden ervaren en hun potentieel in brede zin kunnen ontwikkelen. Kinderopvang houdt rekening met de leefsituatie van kinderen en biedt compenserende, op de ontwikkelings- en ondersteuningsbehoeften afgestemde (extra) tijd en kwaliteit aan kinderen in achterstandssituaties of met speciale zorg- en ondersteuningsbehoeften. Maatwerk dus. De optimale ontwikkeling van kinderen, in het belang van kinderen zelf, van ouders en van de maatschappij nu én straks. De ontwikkelingen in de maatschappij maken dit noodzakelijk. Dit vraagt om samenwerking van alle maatschappelijke voorzieningen voor de opvoeding, ontwikkeling, educatie en vorming van kinderen. Geen voorziening kan dit alleen. Bij waarde 6 wordt dit verder uiteengezet. In de propositie 'Een sterke basis door krachtige samenwerking' slaan de PO-raad, VO-raad, MBO-raad, de BMK en de VNG de handen ineen om deze samenwerking vorm en inhoud te geven.

Waarde 2

Inclusie en diversiteit

Kinderopvang is er voor alle kinderen van nul tot dertien jaar. Inclusie houdt in dat alle kinderen volwaardig onderdeel van de groep zijn, ongeacht hun afkomst, religie, geaardheid, aanleg, etniciteit.

Onderstaande figuur laat zien wat we onder inclusie verstaan:¹⁶

*"Inclusie is mensen werkelijk betrekken, insluiten, opnemen in de groep"*¹⁷

Kinderopvang (en kind- en jeugdvoorzieningen in bredere zin) moet onvoorwaardelijk toegankelijk zijn voor alle kinderen, ongeacht hun sociaaleconomische en culturele achtergrond of bijzondere ondersteunings- en zorgbehoeften. Het recht op *toegang* tot kindvoorzieningen dus. Hoewel dat nog niet landelijk is geregeld, gaan we ervanuit dat alle kinderen zo snel mogelijk een 'ontwikkelrecht' krijgen (recht op toegang tot de kinderopvang). Kinderen groeien zo samen op, die verbindende rol heeft onze maatschappij nodig. De kinderopvang borgt rechten *binnen* die voorzieningen met oog voor "alle verschillen tussen mensen in voorkeuren, talenten of temperament en alle verschillen in culturele achtergrond, leef- en opvoedingsstijl, sekse, religie, sociaal milieu, beroep of opleiding. (..) Om inclusief te kunnen werken is het belangrijk om te weten op welke punten kinderen, ouders en pedagogisch medewerkers verschillen om vanuit die verschillen iedereen in te kunnen sluiten."¹⁸ De kinderopvang werkt zo aan de optimale ontwikkelingskansen van ieder kind en borgt daarmee de, door Eijkholt bepleite, verwezenlijking en verduurzaming van rechten *via* die voorzieningen. Ieder kind kan zijn of haar talenten ontwikkelen.¹⁹

Waarde 3

Actieve rol kinderen

Participatie en inspraak van kinderen zijn belangrijk en worden in de kinderopvang actief geborgd. De informatie die kinderen geven wordt gehoord en maakt onderdeel uit van een hoge kwaliteit van de kinderopvang.

Het is bovendien voor kinderen van groot belang dat zij een actieve rol (mogen) spelen in hun eigen ontwikkeling.²⁰ Dat is ook van belang voor de vorming van hun identiteit. Kinderopvang werkt vanuit het begrip children's agency: "het vermogen van kinderen en jongeren om bewust en doelgericht te handelen, voor zichzelf te spreken en actief na te denken over hun sociale wereld, hun leven en dat van anderen vorm te geven".²¹ Ook dit zijn vaardigheden van kinderen waar de samenleving nu en straks om vraagt en waar de kinderopvang actief aan bijdraagt.²² De vorm en de inhoud van die actieve rol zijn uiteraard afgestemd op de leeftijd en de competenties van kinderen.

Waarde 4

De kracht van samen

De kracht van de kinderopvang is de groep. Vaardigheden, waarden, normen en attitudes moeten worden voorgeleefd en overgedragen.

Kinderen leren van en met elkaar: op je beurt wachten, samen spelen, samen ruzie maken en conflicten oplossen.²³ De kinderopvang kan verschillen overbruggen, verschillen tussen kinderen in de groep, verschillen tussen ouders en verschillen in de maatschappij. Dat is nu meer dan ooit nodig. Het verplichte burgerschapsonderwijs gaat eveneens over de basisnormen en -waarden van onze samenleving.²⁴ De Winter pleit voor een samenlevingspedagogiek,²⁵ waarbij de democratische rechtsstaat het fundament is.

Alle burgers hebben gelijke vrijheden, rechten en verantwoordelijkheden. Er gelden 'tijdloze waarden' die richtinggevend zijn voor de manier waarop burgers met elkaar omgaan: rechtvaardigheid, wijsheid, welwillendheid, gematigdheid en religievrede.²⁶ Zo'n manier van leven is ondenkbaar zonder opvoeding en onderwijs in deze richting; die moeten zich richten op persoonlijke identiteitsontwikkeling en het vermogen tot samenwerken, op de vorming van inclusief, actief en kritisch burgerschap en het creëren van opvoedingscontexten waarin al deze houdingen en vaardigheden geoefend kunnen worden. Ook hier kunnen kinderopvang en onderwijs samen in optrekken en elkaar aanvullen en versterken, aldus De Winter.

Waarde 5

Voor en met ouders

Kinderopvang is gericht op het ondersteunen van ouders in het combineren van werk en de zorg voor en de opvoeding van jonge kinderen. Het aanbod kinderopvang kent altijd al als basis de expertise van de sector over de ontwikkeling van jonge kinderen.

Dit aanbod is zoveel mogelijk afgestemd op de vragen en wensen van ouders, zodat zij arbeid en zorg zo goed mogelijk kunnen combineren. Dit laatste is essentieel voor een nieuwe generatie jonge ouders die door een veranderende samenleving geconfronteerd wordt met grote uitdagingen waar het gaat om de arbeidsmarkt en veranderende sociale verhoudingen. De toename van het aantal burn-outs en andere stressgerelateerde klachten bij jonge ouders geeft aan hoe moeilijk het is om een goede balans tussen werk en privé te vinden. In het spitsuur van de combinatie van arbeid, opvoeding en zorg, waarin ouders ook nog een carrière opbouwen, al dan niet in combinatie met studie, ontzorgt de kinderopvang ouder.²⁷ Al in 2016 vroeg de SER aandacht voor de mogelijkheden om de druk van 'taakcombineerders' te verlichten.²⁸ Kinderopvang is bovendien 'partner in de opvoeding' en levert samen met ouders een bijdrage aan de ontwikkeling en opvoeding van kinderen.

Kinderopvang van hoge kwaliteit is goed voor de ontwikkeling van kinderen. Goed contact en regelmatig overleg tussen ouders en de kinderopvang zijn cruciaal voor die hoge kwaliteit. Alleen zo kunnen pedagogisch medewerkers hun werk goed doen. Ouders kennen hun kind het beste. Kinderen komen al heel jong (veelal voordat ze één jaar zijn) naar de kinderopvang; dat maakt dat het contact tussen ouders en kinderopvang heel intensief en betrokken is. Een uniek kenmerk van de kinderopvang. De relaties tussen de diverse opvoeders spelen een essentiële rol. Ontwikkeling van kinderen hangt samen met de kwaliteit van de wederkerige betrokkenheid van ouders en beroepsopvoeders.²⁹ Ouders en pedagogisch medewerkers verbinden de verschillende leefwerelden van het kind.³⁰ De kinderopvang brengt bovendien ouders met elkaar in aanraking: "delen maakt opvoeding lichter en luchtiger".³¹

Waarde 6

Kinderopvang actief in verbinding

Kinderopvanglocaties hebben hun binding in en met de wijk, zij zorgen actief voor sociale cohesie en een duurzame verbinding tussen ouders en kinderen, tussen ouders, tussen buurtbewoners en tussen bevolkingsgroepen.

Kinderopvang pakt een verbindende en initiërende rol in de samenwerking met iedereen die met het kind in verbinding staat, zoals jeugd(gezondheids)-zorg, jeugdhulp, zorg, welzijn, scholen, sport, cultuur en alle andere voorzieningen in de wijk. Daarmee versterken zij opvoedingsnetwerken rond kinderen en dragen ze bij aan community-vorming rond opvoeding.³² "Het denken over ontwikkeling en opvoeding van kinderen is in de afgelopen decennia sterk geïndividualiseerd. Dat blijkt uit de opvoedingsdoelen die ouders en andere opvoeders hanteren, maar ook uit de manier waarop we tegen opvoedingsverantwoordelijkheid aankijken. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt inmiddels dat de sociale en culturele context waarin kinderen opgroeien van grote betekenis is voor het welbevinden, de gezondheid en de ontwikkeling van kinderen. Vooral de kwaliteit van de netwerken rondom kinderen is van doorslaggevende betekenis. De Afrikaanse uitdrukking 'it takes a village to raise a child' blijkt niet zomaar een volkswijsheid uit een andere samenleving, maar wordt sterk ondersteund door wetenschappelijke evidentie, ook in onze eigen westerse samenlevingen."³³

Waarden

Tot slot

Een praktische invulling van deze zes waarden in de kinderopvang geeft antwoorden op de eerder gestelde vragen.

Waar bereiden we de kinderen op voor, welke rol neemt de kinderopvang daarbij in en waar kan de maatschappij de kinderopvang op aanspreken. We roepen eenieder in de sector kinderopvang op vanuit zijn/haar eigen verantwoordelijkheid invulling aan het waardenkader te geven.

Eindnoten

- 1 KIK en KINDwijzer: twee verenigingen van maatschappelijke kinderopvangorganisaties. Gezamenlijk maken zij zo'n 25% van de kinderopvangmarkt uit. Zie www.kwaliteitinkinderopvang.nl en www.kindwijzer.nl.
- 2 *Kinderopvang is er altijd voor alle kinderen van 0 tot 13 jaar. De kinderopvang is een vertrouwde plek waar kinderen tot volwassenheid opgroeien en zo een vaardig en (veer) krachtig mens worden, passend bij dat wat de toekomst van hen vergt. Kinderopvang draagt bij aan gelijke kansen voor kinderen. Kinderopvang levert een wezenlijke bijdrage aan hun ontwikkeling juist doordat kinderen hier samen met leeftijdsgenoten opgroeien. De kinderopvang is georganiseerd rond de behoeftes van kinderen en ouders. Kinderopvang levert een fundamentele bijdrage aan het welbevinden van het gezin (in welke vorm dan ook): dat is het fundament voor de ontwikkeling van kinderen. De kinderopvang heeft een verbindende en initiërende rol in de samenwerking met iedereen die met het kind in verbinding staat (zoals jeugdzorg, jeugdhulp, zorg, welzijn, scholen, sport, cultuur en alle andere voorzieningen in de wijk).*
- 3 Manifest van BOinK, BK en BMK uit 2019. Onder meer hier te vinden: https://www.maatschappelijkekinderopvang.nl/wp-content/uploads/2019/10/BMK_Manifest_kinderopvang_Veranker-de-unieke-expertise-van-de-kinderopvang_30102019.pdf.
- 4 LKK, Leseman P, W. van der Werf, J. Jepma, F. Studulski, S. Nelemans en P. Slot, Universiteit Utrecht en Sardes, maart 2021. Zie: <https://www.monitorlkk.nl/C16-N66-De-verdiepende-analyses-deel-3-Toekomst-van-de-kinderopvang-in-het-pedagogisch-educatieve-ecosysteem-van-kinderen-en-jeugdigen-een-verkenning-maart-2021.html> LKK concludeert: "breed wordt onderschreven dat herziening van het stelsel van kinderopvang moet beginnen met een waardenkader voor de kinderopvang in het bijzonder en voor de kind- en jeugdvoorzieningen in bredere zin."
- 6 KINDwijzer organiseerde in maart 2021 het congres *Raising the Future* om antwoorden te zoeken op de vraag wat het betekent om kind en mens te zijn in de huidige tijd? De teksten in deze paragraaf zijn deels afkomstig uit dit congres.
- 7 Zie LKK: eindnoot 4.
- 8 Zie onder meer De Kamerbrief van staatssecretaris Van Ark, juli 2020.
- 9 Zie LKK: eindnoot 4.
- 10 Zoals Verdrag inzake de rechten van het kind, New York, 20-11-1989.
- 11 Eijkholt, C. *Children's rights and citizenship: a perspective for inclusive and democratic education and care for young children* (2022), Utrecht
- 12 Geïnspireerd door www.ensie.nl.
- 13 LKK (zie eindnoot 4): Er zou een gedeeld 'curriculum' – een pedagogisch-didactisch raamwerk - van kennis, vaardigheden, waarden, normen en attitudes moeten worden voorgeleefd en overgedragen dat inclusief is, dus geen bevolkingsgroepen op voorhand uitsluit of vervreemdt, en dat past bij de sociaal-culturele en economische functie van de kinderopvang in het bijzonder en van de pedagogisch-educatieve kind- en jeugdvoorzieningen in het algemeen".
- 14 IJzendoorn, R. van, L. Tavecchio en M. Riksen-Walraven, *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*, Boom, Amsterdam, 2004, pagina 102
- 15 Micha de Winter op de Landelijke IKC dag, september 2022. Hier te vinden: <https://etuconsult.nl/evenementen/congressen-excursies-en-evenementen/congressen-conferenties-studiedagen/landelijke-ikc-dag-2022>
- 16 Bron: Academie voor organisatiecultuur.
- 17 Dit citaat van Jitske Kramer, corporate antropoloog, dateert van mei 2013.
- 18 E. Singer en Keulen, A. van, *Samen verschillend, pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*, Bohn Stafleu van Loghum, 2017
- 19 In de publicatie *Plek voor ieder kind, inclusie als opdracht voor brede scholen en kindcentra* houdt Jeannette Doornenbal een warm pleidooi voor een "inclusief IKC (integraal kindcentrum) waarin voor ieder kind plek is. Jeannette Doornenbal noemt het: "Een plek waar ieder kind mee mag doen, meetelt en leert. Of, om in de woorden van pedagogoog Biesta (2013) te spreken, waar ieder kind zich kan kwalificeren, socialiseren en subjectiveren. (...) Dat impliceert dat een inclusief IKC werkt aan de talentontwikkeling van ieder kind ongeacht zijn afkomst, religie, geartheid, aanleg, etniciteit."
- 20 Zie eindnoot 11, pagina 225. "Kinderen zijn waardevolle bronnen van informatie om de kwaliteit van opvang en onderwijs te verbeteren. Op deze manier zijn zij ook mede-eigenaar van hun eigen leer- en ontwikkelingsproces. Het recht van kinderen op participatie kan het beste worden gekaderd in een vertoog van kinderrechten en democratisch burgerschap, zich ontwikkelende capaciteiten, en autonomie in de context van onderlinge afhankelijkheid en verantwoordelijkheid. Hierdoor ontstaat een 'sterk' beeld van het kind als competentie co-creator en niet alleen als passieve ontvanger van zorg en educatie."
- 21 Montreuil, M. & F. Carnevale (2015), A concept analysis of children's agency within the health literature. *Journal of child health care*, 2016 dec 20 (4): 503-511. Aangehaald door De Winter, zie eindnoot 15.
- 22 Zie bijvoorbeeld het project *Samen Goed Voor Later van KINDwijzer*.
- 23 Zie eindnoot 11, pagina 226. "Een op kinderrechten en de principes van democratisch burgerschap gebaseerde pedagogiek mag niet worden verengd tot een al te romantische (individualistische) kijk op het kind als een unieke, competente persoon met volledige zelfbepaling, maar moet ook de (collectivistische) waarde van sociale verantwoordelijkheid jegens anderen inhouden, jegens leeftijdsgenoten, de groep en de bredere gemeenschap."
- 24 Artikel 8 Wet primair onderwijs.
- 25 Zie eindnoot 15.
- 26 De Winter verwijst hier naar De Gaay Fortman, 2016.
- 27 Pijler 3 uit het manifest, zie noot 3.
- 28 Zie SER-advies *Een werkende combinatie* (2016). De SER pleit er onder meer voor om op de "langere termijn na te gaan hoe de deelname, aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van de BSO kan worden verbeterd".
- 29 De Winter, zie noot 15.
- 30 E. Singer en L. Kleerekoper *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*, Elsevier, Maarssen, 2009 (pag 53).
- 31 Winter, M. de, *Pedagogiek over Hoop, Het onmiskenbare belang van optimisme in opvoeding en onderwijs*, Rede ter gelegenheid van het afscheid als faculteitshoogleraar Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit Utrecht, mei 2017.
- 32 De Winter, zie noot 15.
- 33 Omschrijving van de landelijke IKC dag, september 2022.

Colofon

Het waardenkader is geschreven door KIK en KINDwijzer.
Zie www.kwaliteitinkinderopvang.nl en www.kindwijzer.nl.
Vormgeving O₂ Communicatie.

December 2022.

Meer informatie is te verkrijgen via:
info@kwaliteitinkinderopvang.nl en info@kindwijzer.nl.

KINDwijzer en **KIK** zijn veel dank verschuldigd aan
Christel Eijkholt, Paul Leseman, Peter van Lieshout en
Micha de Winter voor het meedenken over dit waardenkader.

